

10. Череватенко Л. І смерть, як найвищий вінок : передне слово до публікацій поезії О. Ольжича // Дніпро. 1990. № 2. С. 77–78.

11. Шацький І. Холотропні стани та їх художня реалізація в поезії О. Ольжича // Культура народів Причорномор'я. 2012. № 238. С. 186–188.

Кокорева Марія – студентка 3 курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: літературна творчість Олега Ольжича.

Ольга Галка

Наук. керівник – к. філол. н., ст. викл. Зелененька І. А.

ЛІРИЗМ ЯК ПРИРОДА ГУМОРУ ОСТАПА ВИШНІ

Остап Вишня – одна з найяскравіших постатей національного відродження 20-х рр. ХХ століття, який не лише розширив тематику гумору, а й збагатив жанрові різновиди памфлету, фейлетону, гуморески, нарису. Раїса Мовчан назвала Остапа Вишню «королем українського тиражу» [7, с. 65]. За допомогою свого іскрометного гумору він швидко завоював любов і визнання українських селян. *«Все життя гумористом! Господи! Збожеволіти можна від суму»*, – писав Остап Вишня в щоденнику [2, с. 93]. Колосальна популярність творчості письменника засвідчена півмільйонними накладами його збірок, що було видано для голодної та малописьменної України 20-х років ХХ століття. Найпопулярніші збірки творів гумориста – «Вишневі усмішки сільські», «Вишневі усмішки кримські» (1925 р.), «Українізуємось» (1926 р.), «Моя автобіографія»

(1927 р.), «Вибрані твори» (1929 р.), «Усмішки в 4 томах» (1928 р., 1930 р.).

Письменник В. Гжицький згадував: *«Слава Остапа Вишні росла з кожним днем. Люди сміялися, тільки-но побачивши його підпис під фейлетоном чи гуморескою, наперед смакуючи її зміст. Величезним успіхом користувались його «Усмішки сільські», «Мисливські», «Закордонні» та ін. У ті часи (20-ті рр.) Павло Михайлович писав дуже багато. Щодня було щось нове. Його фейлетони і гуморески робили тиражі газетам, у яких друкувались. Він скоро завоював село, його ім'я стало чи не найпопулярнішим після Т. Шевченка, адже півмільйонний тираж книжки в ті далекі тепер часи, кінець 20-х рр., щось таки значив»* [4, с. 6].

У таких видах комічного як сатира і гумор у 20-ті роки ХХ ст. Остап Вишня не був єдиним автором. Василь Еллан-Блакитний, Сергій Пилипенко, Василь Чечвянський, Кость Котко, Микита Годованець, Володимир Ярошенко, Олександр Ковінька, Пилип Капельгородський – ці письменники також працювали у таких формах гумору. Але неповторну «країну веселої мудрості», як назвав її Олесь Гончар, створив саме Остап Вишня [5, с. 152].

Дослідженню життєвого і творчого шляху гумориста науковці присвятили чимало праць. Серед них є спогади, критичні статті, біографічні напрацювання, нариси Івана Зуба, Раїси Мовчан, Леоніда Новиченка, Лариси Денисенко, Юрія Лавріненка, Ольги Юдіної та ін.

Це був по-справжньому народний мистець. У табірному щоденнику він колись занотував: *«Скажіть усім, що я не ворог народу»* [2, с. 98]. Остап Вишня був справжнім патріотом своєї батьківщини, який жив, працював і творив лише для людей своєї землі.

Тематика творів гумориста завжди була пов'язана зі злободенними проблемами свого народу. Насамперед сприймаємо в них українське село, затуркане, неписьменне, яке ніяк не може вилізти із своїх одвічних злиднів, різних

типів селян-хліборобів, старих, чоловіків, жінок у несподіваних життєвих ситуаціях. Їхня мова колоритна, жвава, побут передано яскравими, прикметними деталями [7, с. 66].

Метою статті є дослідження ліричної природи гумору Остапа Вишні.

У своєму світобаченні Павло Михайлович Губенко – проникливий лірик, ніжний син землі, зачарований красою природи. Він любить свого героя, яким би той не був, сміх письменника доброзичливий, а не злобний і засуджуючий. Він хотів, щоб його народ (теж підневільний, як і він сам) хоч посміхнувся.

Загальна тональність його гуморесок – світла, сонячна. Кількома яскравими штрихами передано той чи той пейзаж: *«А сонце вище...А сонце ще вище. Воно грається... Воно горить срібно-золотим сяйвом, і бризки гарячого золота кидає щедрою рукою і назад, і наперед, і праворуч, і ліворуч...»* [1, с. 107].

Основа творчості письменника – фольклор, українська народна гумористична культура. Тексти усмішок мають яскраву, колоритну, живу мову, насичені народними висловами, прислів'ями, приказками, написані за сюжетами з народного життя.

Найбільш розроблена тема письменника – українське село й актуальні для нього проблеми. Персонажі усмішок – селяни-хлібороби – показані в несподіваних життєвих ситуаціях, з яких, завдячуючи народній мудрості, їм вдається гідно вийти. Твори Остапа Вишні, висвітлюючи актуальні проблеми, слугували найкращою агітацією в боротьбі з культурною відсталістю на селі («Земля обробки потребує», «Як гусениця у дядька Кіндрата штани з'їла», «Що може іноді вийти...», «Дружні поради») і за ліквідацію неписьменності («Село-книга», «Про продукційність праці в сільському господарстві та про те, як тую продукційність збільшити», «Ось воно – село оте!»). У них засуджено бездушне ставлення до людей, розкривались

нові грані народного гумору. Письменник умів творити комічні характери й ситуації насамперед тому, що добре відчував природу смішного, бачив його життєве підгрунття. Авторські дотепи, іронія сміх, часто відігравали важливішу роль, ніж десятки постанов чи заходів. Яскравим прикладом цього є гумореска «Та вчіться ж!»:

Принесли дядькові Свиридові умову «про оренду»:

- *Підпишись!*
- *Неграмотний!*
- *Став хреста!*

Поставив.

А на другий день на селі:

Свирид жінки одцурався! Підписав бумагу де написано: «Одказую свою жену єдину на церкву...» [2, с. 321].

Мистецький хист Остапа Вишні у повоєнний період найбільше виявився у циклі «Мисливські усмішки» (1958), що вийшов окремим виданням і мав статус гімну українській природі. Це геніальні твори про полювання та рибальство, що засвідчують живий інтерес письменника до чарівної української природи. Його залюбування українським довкіллям спостерігаємо в гуморесках-усмішках «Заєць», «Лисиця», «Лось», «Ведмідь», «Ружжо», «Дикий кабан, або вепр», «Як засмажити коропа», «Дика гуска» та інших. Всі вони перейняті по-справжньому щирим, життєрадісним настроєм. Остап Вишня разом зі своїми героями радів навколишньому світові, милувався природою. З яскравим гумором, дотепністю і душевною теплотою письменник оповідав про веселі історії та колоритні сцени з життя мисливців і рибалок.

Однією з найдотепніших усмішок письменника є «Як варити і їсти суп із дикої качки», присвячена Максимові Рильському, близькому другові письменника, який підтримував мистця по-товариськи, оскільки теж був ув'язнений на Лук'янівці, але не на такий довгий термін (березень – вересень 1931 р.) як Остап Вишня (грудень 1933

р. – грудень 1943 р.). Твір побудований у вигляді порад молодому мисливцеві, який збирається на полювання. Від самого початку автор веде читача на тихе плесо рідного лугового озерця, де, виявляється, як спостеріг «всесвітньовідомий орнітолог», теж водяться дикі качки [8, с. 70]. Автор наводить такі коментарі в тексті твору: *«Збираєтеся, берете з собою рушницю (це така штука, що стріляє), набої і всілякий інший мисливський реманент, без якого не можна правильно націлятися, щоб бити без промаху, а саме: рюкзак, буханку, консерви, огірки, помідори, десяток укруту яєць і стопку... Стопка береться для того, щоб було чим вихлюпувати воду з човна, коли човен тече...»* [3, с. 151]. За цим описом збирання на полювання – неприхована іронія, передчуття неповторної мисливської романтики, відчуття чоловічої свободи, розслаблення від клопотів і метушні, умиротворення, яке навієне прекрасним українським пейзажем надвечір'я, мистецьки вплетеним у композицію розповіді: *«Дика качка любить убиватись тихими-тихими вечорами, коли сонце вже сковзнуло з вечірного пруга, минуло криваво-багрянний горизонт, послало вам останній золотий привіт і пішло спати...»* [3, с. 152]. Далі автор в тексті пояснює сенс вечірньої і вранішньої «зорьки» – час, коли дика качка з'являється на воді. Спізнення на вечірню «зорьку» – своєрідний ритуал, можливість «посмакувати», помилуватися довколишньою красою. Остап Вишня описав у творі це так: *«Поблизу кожного лугового озера є чи озеред, чи копиці пахучого-пахучого сіна. Ви йдете до озереду й розташовуєтесь. Ви розгортаєте сіно, простеляєте плаща, лягаєте горілиць, дивитесь на чорне-синє, глибоке зоряне небо і відпочиваєте, а відпочиваючи, думаєте»* [3, с. 154].

Особливо промовистою є фраза, яка характеризує ставлення письменника до самого процесу полювання: *«І вільно дихається, і легко дихається...»* [3, с. 156]. Це щире зізнання автора, бо не має значення, чи вполював щось

мисливець, чи ні, головне – що недаремно витратив час. Заради цього хоч би недовготривалого «легкого дихання» варто жити на світі. Тому в найтяжчі хвилини життя на згадку приходять щасливі дні мисливських пригод: розраджують, заспокоюють, свідчать про справжній сенс буття – єднання людини з природою.

Отож, визначальними особливостями гумору письменника є: 1) багатство відтінків і барв комічного; 2) по-народному соковита мова; 3) своєрідно діалогізований виклад дії; 4) мудрий, іронічно-усміхнений погляд оповідача на порушені проблеми [6, с. 77]. Високо цінуючи влучний дотеп, кмітливе слово, Остап Вишня надавав великої ваги й жанровим сценкам, «моментальним» епізодам, що вимальовувались у діалогах та полілогах його персонажів.

До важкої праці на ниві гумору письменника спонукали його захоплення сміхом: *«Просто не любив я печальних лиць, бо любив сміятися. Не переносив я людського горя. Давило воно мене, плакати хотілося... Я народний слуга! Лакей? Ні, не пресмикався! Вождь? Та Боже борони!.. Пошли мені, доле, сили, уміння, талану, чого хочеш, тільки щоб я хоч що-небудь зробив таке, щоб народ мій у своїм титанічнім труді, у своїх печалях, горестях, роздумах, ваганнях, щоб народ усміхнувся!.. щоб хоч одна зморшка його трудового, задумливого лиця, щоб хоч одна зморшка ота розгладилася!»* [6, с. 88].

Яскравим прикладом цього є усмішка «Моя автобіографія», це гумористична розповідь Остапа Вишні про свій життєвий шлях. Гуморист добродушно кепкує із самого себе. Це справді автобіографія, дотепна розповідь про те, де і коли народився, хто були батьки і діди («*Мати казали, що мене витягли з колодязя, коли напували корову Оришку*», «*Батьків батько був у Лебедині шевцем. Материн батько був у Груні хліборобом*») [3, с. 172]. Таким є «вступний» етюд-розділ. Другий і третій розділи

присвячені навчанню, формуванню світогляду майбутнього майстра слова з тим самим відтінком добродушного сміху. В Остапа Вишні що не речення – то народний жарт, що містить глибинний підтекст.

Гумореска скомпонована з окремих невеличких розділів-«фресок». Автор узяв зі своєї біографії найяскравіші, найхарактерніші епізоди, події. Це не лише художній життєпис, а й аналіз пережитого автором. Домінують веселі, іноді спостерігаємо трагічні моменти у творах. Гострий на слово Остап Вишня постає серйозним і вдумливим. Гумореска «Моя автобіографія» насичена розмовною лексикою, розповідними інтонаціями. Комізм ситуації базується на контрасті. Раїса Мовчан засвідчила, *«що цей твір вражає неабиякою людяністю, щирістю»* [7, с. 65].

Остап Вишня у своїх усмішках майстерно відтворює український гумористичний колорит, вживаючи в комічному плані слова рідної мови, що не властиві для країни, зображеної у творі. Б. Пришва, дослідник словесного гумору, аналізуючи творчий доробок Остапа Вишні, звернув увагу на те, що в основі всіх мовних засобів творення гумору лежать контрасти, що виникають у свідомості мовців при порушенні мовної норми. На думку автора, *«новотвори Остапа Вишні – це слова, не властиві літературній мові, вони створюють комічний ефект тим, що незвично виражають поняття»* [8, с. 65]. Гумор ґрунтується на контрастах: написано про позитив, а виявляється, що йдеться про негатив. Наприклад: *«Намагаюсь думати про щось приємне. Що начальника нашого з роботи звільнили. Що сусід машину розбив»* [1, с. 32]. Допитливий читач одразу впізнає в цьому висловленні приписувану українцям рису ментальності, коли на запитання, чого б чоловік хотів, він відповідає: *«Щоб у сусіда хата згоріла»*. Інші образи, що базуються на протиставленні, відвертіші: *«І раб з головою академіка це*

рабіший, ніж раб з головою свинопаса»; «не зачаровуйся, то не будеш розчаровуватися» [1, с. 32].

У своєму щоденнику автор зробив такий запис: *«Умираючи, кажу вам усім: ніколи не сміявся без любові до вас усіх, до сонця, до вітру, до зеленого листу! У моєму сміхові завжди бачив народ: хорошого чоловіка, привітну жінку, дівчину веселооку, дитину, бабу з дідом... І так мені хотілося, щоб посміхнулися вони, щоб веселі вони були, радісні, хороші...» [2, с. 71].*

Остап Вишня зазначав, що витoki його гумору – у невичерпній гумористичній творчості українського народу і в глибоких надрах традицій українського фольклору. Саме через твори української літератури, зокрема автора усмішок, молодь прилучається до вивчення історії свого народу, української мови, народного мистецтва, що є важливим чинником виховання українського менталітету, культури поведінки, естетичних поглядів, переконань, почуттів. У його творах життєтворчий зміст, близькість зображуваного до народного ідеалу. Своїми усмішками він ствердив, що гумор потрібний передусім для того, щоб людство весело прощалося із своїм минулим, тому твори Остапа Вишні будуть популярними ще тривалий час.

Література

1. Вишня Остап. Твори : в 4 т. / Ред. кол. : І. Дзевєрін та ін. Т. 1 : Усмішки, фейлетони, гуморески, 1919–1924. Київ : Дніпро. 1988. 394 с.
2. Вишня Остап. Твори : в 4 т. Київ : Дніпро, 1988. Т. 4 : Усмішки, фейлетони, гуморески, 1951–1956; 3 неопублікованого: 1934–1943: Чиб'ю; Матеріали к истории Ухтинской экспедиции, 1934 год; 3 листування. «Думи мої, думи мої» (Щоденникові записи). 606 с.
3. Вишня Остап. Фейлетони, гуморески, усмішки. Київ : Дніпро, 1984. 558 с.
4. Гжицький В. Спогади про минуле // *Родослав*. 1991. № 14. С. 6.

5. Гончар О. Письменницькі роздуми : літературно-критичні статті. Київ : Дніпро, 1980. 314 с.

6. Зуб І. Остап Вишня. Літературний портрет. Київ, 1989. 239 с.

7. Мовчан Р. Українська проза ХХ століття в іменах : посібник для старшокласників, студентів, учителів : У 2 ч. Київ : ПП «Компанія «Актуальна освіта», 1997. Ч. 1. 224 с.

8. Пришва Б. Засоби гумору у творах Остапа Вишні. Київ : Либідь, 2007. 118 с.

Галка Ольга – студентка 3 курсу факультету філології й журналістики імені Михайла Стельмаха Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського.

Наукові інтереси: українська література 20-х років ХХ століття.

Катерина Бондарчук

Наук. керівник – к. філол. н., ст. викл. Зелененька І. А.

АВТОБІОГРАФІЗМ ОПОВІДІ В «ЗАЧАРОВАНІЙ ДЕСНІ» ОЛЕКСАНДРА ДОВЖЕНКА

У національній свідомості будь-якого народу присутні постаті, які з тих чи інших причин стали для цього народу знаковими, які завжди на слуху і є своєрідною візитівкою народу. Серед британського геніалітету назвемо Вільяма Шекспіра, Чарльза Діккенса, у французів – Жанна Д'Арк, Жан-Батист Мольєр, у росіян – Петро Перший, Олександр Пушкін, Антон Чехов. Не є винятком у цьому плані й українці. З Україною зазвичай асоціюються Тарас Шевченко, Іван Франко, Леся Українка, Марія Заньковецька.

До ряду визначних українців, що залишили помітний слід в історії не тільки вітчизняної, а й світової культури